
ОСВІТНІ РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 371(480)

ПРИНЦИПИ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ФІНЛЯНДІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Людмила Волинець

Статтю присвячено розгляду принципів (узгодженості, справедливості, тривалості, гнучкої стандартизації, комплементарності) освітньої політики Фінляндії, які визначають розвиток системи забезпечення якості загальної середньої освіти цієї країни. Автор аналізує принципи освітньої політики Фінляндії у зіставленні з принципами глобального руху реформування освіти, який домінував у освітній політиці більшості країн світу останні два десятиліття.

Ключові слова: принципи освіти, освітня політика, Фінляндія, забезпечення якості загальної середньої освіти, глобальний рух реформування освіти.

Сьогодні, як ніколи раніше, перед світовою спільнотою постала проблема забезпечення якісної освіти як відповіді на виклики сучасності. Потреба в якійсній освіті активізувала вивчення науковцями досвіду різних країн, зокрема проведення міжнародних порівняльних досліджень (PISA, TIMSS тощо). За даними цих досліджень, перші позиції щодо забезпечення якості загальної освіти серед країн Заходу посідає Фінляндія. Освітня система цієї країни сьогодні вивчається в усьому світі. Досвід Фінляндії є цікавим і важливим для його осмислення й українськими освітянами та політиками.

Систему освіти Фінляндії, її особливості досліджують такі українські науковці, як В. Бутова, І. Жерноклеєв, Л. Загоруйко. Дослідження В. Бутової присвячені особливостям фінської системи освіти, зокрема історії освітньої політики Фінляндії, історії і стану мовної освіти у цій країні, засобам навчання математики та природничих дисциплін, особливостям організації початкового навчання тощо. Предметом досліджень І. Жерноклеєва стали ціннісні орієнтації у підготовці вчителів трудового і професійного навчання в системі освіти Фінляндії. Особливості освіти іммігрантів у Фінляндії в контексті рівності освітніх можливостей вивчає Л. Загоруйко.

В останні роки зріс інтерес до фінської системи освіти і в Росії. Так, В. Загвоздкін вивчає її як модель ефективних реформ, а також систему та оцінку якості шкіл у Фінляндії. М. Бражник присвятив кандидатську дисертацію системі оцінювання в шкільній освіті Фінляндії. Дисертація іншого російського вченого Д. Володіна «Современное школьное образование в Финляндии: национальные реформы в Европейском контексте» присвячена

комплексному дослідженню системи шкільної освіти у Фінляндії, в якому через призму історичного, соціально-політичного, економічного, культурного розвитку країни простежується становлення і еволюція сучасної фінської школи, основні напрями реформування системи шкільної освіти та її актуальний стан [1].

Якість, ефективність системи освіти будь-якої країни залежать насамперед від освітньої політики уряду цієї країни. Політика Фінляндії ґрунтується на певних важливих принципах, які визначають основні стратегічні напрями розвитку фінської освіти і фінського суспільства. Оскільки одним із ключових стратегічних завдань фінської політики в галузі освіти є якість, авторкою обране питання принципів освітньої політики Фінляндії щодо забезпечення якості загальної середньої освіти темою статті. Метою статті є аналіз принципів освітньої політики Фінляндії як сутнісних характеристик, що забезпечують якісне функціонування загальної середньої освіти цієї країни.

Одним із найважливіших принципів освітньої політики Фінляндії є **принцип узгодженості** цієї політики з політикою різних державних секторів. Цей принцип уможливорює злагоджену взаємодію секторів, що створює умови для сталого управління освітою [11, с. 15–16].

Система освіти Фінляндії розглядається урядом як органічна частина життєдіяльності суспільства, його політичного, культурного й економічного вимірів. Якісна освіта є надважливою умовою реалізації таких ключових цілей розвитку країни, як зменшення бідності, нерівності та соціального виключення, зміцнення сталого економічного зростання, зайнятості та конкурентоспроможності країни [5].

Відповідно, політика Міністерства освіти Фінляндії базується на цінностях цивілізованості, рівності, креативності та добробуту. Як експертне агентство з питань освіти, науки, культури, спорту та молодіжної політики, міністерство несе відповідальність перед суспільством за сприяння освіти та культури і підвищення добробуту населення [8].

Дотримання принципу узгодженості фінської освітньої політики з політикою різних державних секторів створює умови для втілення іншого важливого принципу фінської політики в галузі освіти – **принципу тривалості**. Йдеться про довгострокове, стратегічне бачення, що глибоко вкорінилося в освітній політиці Фінляндії, попри те, що з 1970-х рр. у країні змінилося 20 урядів та близько 30 міністрів освіти. Керування не обмежується щоденною управлінською діяльністю та адмініструванням. Воно спрямоване на відповідальність за стабільне дотримання визначених і обраних стратегічних напрямів розвитку фінської системи освіти [14, с. 6], [1, с. 4].

Провідним стратегічним принципом освітньої політики Фінляндії, починаючи з 1970-х рр., є **принцип справедливості**, тобто створення і підтримки соціально справедливої шкільної мережі, яка пропонує рівні можливості якісної освіти для всіх учнів. Ключову роль у створенні якісної високоефективної системи освіти Фінляндії відіграють загальноосвітні школи, що фінансуються державою. Школи пропонують усім дітям не лише чудове викладання, але й консультування, а також турботу про здоров'я та харчування, послуги зі спеціальної освіти. Гарна школа для всіх, а не для

окремих дітей є важливим здобутком фінської демократії й основною цінністю освіти Фінляндії [1, с. 2–4].

Як констатує відомий фінський експерт і міжнародний радник з питань освіти П. Сальберг (*Pasi Sahlberg*), на відміну від багатьох розвинених країн світу (США, Англії, Японії, Канади та ін.), Фінляндія більш критично сприйняла принципи глобального руху реформування освіти (*GERM – Global Educational Reform Movement*), які домінували в освітній політиці більшості країн світу, починаючи з 1980-х. Йдеться зокрема про принципи: 1) стандартизації; 2) зосередження уваги на базових знаннях та навичках; 3) орієнтування на наперед визначені результати; 4) перенесення зовнішніх інновацій у сферу освіти; 5) високого рівня підзвітності та контролю шкіл на основі зовнішнього тестування тощо [15, с. 177–179], [11, с. 330–331].

Перший принцип – стандартизації, в контексті глобального освітнього руху, вимагає встановлення чітких, централізованих стандартів навчання для шкіл, учителів та учнів [11, с. 330]. Фінські експерти з питань освіти, зокрема П. Сальберг, вважають, що збільшувана стандартизація викладання і навчання може мати ефект, протилежний очікуваному [13, с. 1], [2, с. 15]. Тому Фінляндія здійснює політику за **принципом гнучкої стандартизації**. Національна рада з питань освіти визначає цілі й основний зміст навчання, затверджує національний рамковий навчальний план (курукулум), а школи та місцева влада вирішують, як краще досягти поставлених цілей. Високоосвічені вчителі розробляють шкільну навчальну програму і мають право обирати підручники і методи навчання. Вони також визначають власні способи оцінювання розвитку учнів. Такі гнучкі стандарти заохочують до творчої реалізації національних завдань на місцевому рівні, до знаходження найкращих шляхів навчання для всіх, дають змогу адаптувати навчання до потреб конкретних учнів конкретної школи [11, с. 332], [4, с. 167], [3, с. 9]. Таким чином, світовому принципу стандартизації освіти фінська політика протиставляє альтернативний принцип гнучкої стандартизації на основі збалансованості центрального й місцевого рівнів управління освітою.

Автономія шкіл та вчителів є фактором, що позитивно впливає на високу якість навчання у школі і функціонування усєї освітньої системи Фінляндії. В умовах децентралізації фінські муніципалітети розвивають інноваційні стратегії, різні підходи до поширення шкільного управління та створення мереж шкіл та муніципалітетів для обміну ідеями [11, с. 15], [3]. Все це сприяє інноваційному системному підходу до управління, зокрема горизонтальній та вертикальній координації, формуванню нової поведінки керівників. Вони починають розглядати і розв'язувати більш широкі проблеми спільноти, а не «патріотично» захищати інтереси своєї школи, керуючись принципом конкурентності. Така взаємодія всіх шкіл відкриває нові можливості для взаємонавчання, творчого використання досвіду інших. **Принцип конкурентності** витісняється **принципом комплементарності** [10, с. 80], [6, с. 73–120], [7, с. 69–109]. Цікаво зауважити, що у Фінляндії є поширеною практика призначення молодих талановитих спеціалістів, творчих особистостей на посади керівників шкіл, місцевих відділень освіти і центральних відомств. Пріоритет віддається не досвідченості, а інноваційному

мисленню молодих фахівців, які «можуть не брати до уваги рутинний досвід» [3, с. 4].

Відповідно до другого **принципу** глобального руху реформування освіти, першочерговою метою освіти є базові знання та навички в читанні, письмі, математиці та природничих науках, тобто **зосередженість уваги на основних «серйозних» предметах**. Дотримання цього принципу часто призводить до певного ігнорування інших сфер знань і використання годин з «несерйозних» предметів, наприклад мистецьких, для кращої підготовки учнів до державного тестування із «серйозних» предметів. Так сталося, наприклад, у США у рамках програми «Жодної дитини поза увагою» (*No Child left behind*) [15, с. 177–179], [11, с. 330–331].

Фінляндія не прийняла цього принципу. Натомість, фінська політика спрямована на те, аби зміст навчання та викладання був більш цілісним і відкритим до різних сфер життя суспільства. Таке навчання передбачає надання однаково важливого значення всім аспектам розвитку людської особистості, моральним якостям, ціннісним орієнтаціям, творчості, особистісним характеристикам, а не лише знанням та навичкам із «серйозних» предметів [11, с. 334], [3, с. 4]. Цей принцип фінської освітньої політики можна назвати **принципом відсутності ранжування навчальних предметів на базові та «несерйозні»**.

Дотримання третього **принципу** глобального освітнього руху – **навчати, орієнтуючись на наперед визначені результати**, на переконання фінських фахівців, шкодить такому важливому виміру якості педагогічного процесу, як творчість [11, с. 330–331], [15, с. 177–179]. Це пов'язано з тим, що намагання досягти наперед визначених результатів викликає прагнення зробити викладання безпечним, обмежити його лише тим змістом та методами, які гарантують підготовку до тестів. Це мінімізує прийняття вчителем ризиків (*risk-taking*) під час навчання: свободу в експериментуванні, творчому пошуку альтернативних педагогічних підходів тощо [11, с. 331].

Фінська політика, навпаки, спрямована на **прийняття ризиків**, певної невизначеності в керуванні, викладанні та навчанні, відкритості до творчості. Фінських учителів заохочують до використання нових ідей та підходів до навчання та викладання у процесі розроблення навчальних програм, до створення у школі атмосфери творчого натхнення [15, с. 182].

Четвертий **принцип** глобального освітнього руху полягає в **запозиченні країнами зовнішніх освітніх інновацій** як головного джерела здійснення змін через законодавство чи національні програми. Іноді вони замінюють чинні стратегії вдосконалення освіти. При цьому не завжди беруться до уваги особливості культурного контексту іншої країни та власної [11, с. 331].

У своїй політиці щодо забезпечення якості освіти Фінляндія також запозичує зарубіжний інноваційний досвід та поєднує його із власною педагогічною спадщиною. Так, наприклад, Фінляндія сприйняла такі шведські ідеї, як модель державного добробуту, система турботи про здоров'я, базова освіта тощо [14, с. 6]. Пізніше політика Фінляндії перебувала під впливом таких наднаціональних інституцій, як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), до якої Фінляндія приєдналася в 1969 р., та Європейський

Союз, до складу якого Фінляндія ввійшла в 1995 р. [14, с. 6–7]. Багато педагогічних ідей та освітніх інновацій були запозичені в Північній Америці, Великобританії. До таких запозичень можна віднести моделі курикулуму з Англії, Каліфорнії та Онтаріо, кооперативне партнерське навчання зі США та Ізраїлю, оцінювання у формі портфоліо зі США; навчання наук і математики – з Англії, США, Австралії; взаємодоповнюване управління – з Канади тощо [14, с. 7].

Проте, в умовах міжнародного впливу та запозичення ідей, Фінляндія знайшла власний шлях розвитку системи освіти. П. Сальберг називає його «фінським шляхом», оскільки він відрізняється від глобального руху освітніх реформ, а іноді є його протилежністю, альтернативою віднаходження шляхів забезпечення якості освіти [14, с. 7]. На думку П. Сальберга, перенесення зовнішніх інновацій у сферу освіти може призводити до гальмування професійного розвитку вчителів, зменшення ролі національної освітньої політики, здатності освітньої системи до саморозвитку тощо [11, с. 331], [15, с. 177–179]. Фінський шлях досягнення якості освіти – це шлях розвитку національних традицій та позитивного практичного досвіду, розвитку свого внутрішнього потенціалу інноваційності та розв'язання проблем більшою мірою, ніж прийняття освітніх ідей із зовнішніх джерел. Цей шлях сприяє збереженню традиційних педагогічних цінностей і **дотриманню принципу педагогічного балансу між консерватизмом та прогресивністю** [4, с. 168], [15, с. 182].

П'ятий принцип глобального освітнього руху – **принцип високого рівня підзвітності та контролю шкіл на основі зовнішнього тестування**. Негативні наслідки дії цього принципу полягають у тому, що якість роботи шкіл, учителів часто визначається на основі результатів стандартизованого тестування, в якому до уваги беруться лише окремі аспекти навчання (грамотність (читання, письмо), знання математики, природничо-наукова грамотність, очікувана поведінка учнів у класі та результати випускних екзаменів). За результатами такого оцінювання, переможці зазвичай нагороджуються, а школи та вчителі-невдахи – караються [15, с. 177–179], [11, с. 331]. Зростання контролю за школами – інспектування, аудиторські перевірки, оцінювання, огляди – призводить до того, що в учителів залишається менше часу і простору для творчості, можливостей для створення оптимального навчального середовища, а отже, знижується якість освіти [15, с. 177–179].

На відміну від політики інших країн, постійна перевірка не стала складовою фінської освітньої політики [12, с. 147]. У Фінляндії немає стандартизованих зовнішніх тестів, які б використовувалися для ранжування учнів та шкіл. Досягнення учнів визначаються більшою мірою стосовно індивідуального розвитку й зростання, аніж до загальних стандартів. Окрім Національного іспиту зрілості, фінські учні не складають жодних вступних, випускних чи інших зовнішніх стандартизованих іспитів [11, с. 334], [3, с. 4, 9], [4, с. 168–169].

У Фінляндії немає списків кращих шкіл та вчителів. У забезпеченні якості освіти фінський уряд використовує не механізм конкуренції між

учителями та між школами, а механізм їхньої співпраці (принцип комплементарності або партнерства). За словами фінського письменника С. Пуронен (*Samuli Puronen*); «справжні переможці не конкурують» [9].

Як зауважує П. Сальберг, у фінській мові немає слова «підзвітність» (*accountability*), «підзвітність – це те, що залишається, коли немає відповідальності» [9]. Непосильну бюрократичну звітність учителів фіни замінили на їхню відповідальність за те, чого і як вони навчають [12, с. 147]. Таким чином, принципу високого рівня підзвітності фінська політика протиставляє альтернативний **принцип фахової відповідальності та довіри**.

Керування цим принципом у Фінляндії стало можливим завдяки високому рівню професіоналізму вчителів. Для цього фінське суспільство здійснювало інтенсивні інвестиції в систему підготовки всіх вчителів, розвиток їхніх здібностей. Освітня політика Фінляндії упродовж понад 35 років була спрямована на те, щоб освіта вчителів уможлилювала набуття ними компетентностей вищого порядку. Йдеться про здатність критично мислити, вирішувати проблеми, створювати кращі умови навчання для всіх учнів у всіх школах, вибирати те, що є найкращим для учнів, надавати підтримку учням, які того потребують тощо. Поступове напрацювання у фінському суспільстві культури фахової відповідальності освітян та довіри до них покликане вивільняти креативний потенціал людського капіталу фінського суспільства [4, с. 167–171], [3, с. 67], [15, с. 182].

Фінські вчителі й керівники шкіл мають освіту вищого рівня, ніж у багатьох інших країнах. Проте цього було б недостатньо для забезпечення якості загальної середньої освіти. У фінському підході важливим є те, що він спрямований на поліпшення професійних знань і компетентностей викладачів та керівників як колективу, а не лише як особистостей. Фінські вчителі навчаються працювати разом з іншими вчителями – за **принципом партнерства**. Саме такий підхід став ключем до успіху фінської освіти [14].

Сучасна стратегія Міністерства освіти та культури окреслює напрями діяльності Міністерства та його секторів до 2020 р. Ключовим завданням Міністерства є забезпечення впевненості в тому, що у фінському суспільстві плекається цивілізованість як ідеал освіти й культури, що Фінляндія буде залишатися «на передньому краї знань, участі та креативності» [17].

Таким чином, розглянуті принципи освітньої політики Фінляндії є свідченням того, що якісна освітня система може бути створена шляхом використання автентичної і, значною мірою, альтернативної політики – іноді протилежної тій, яка використовується в інших розвинених країнах. Принципам глобального руху реформування освіти: стандартизації, конкурентності, зосередження уваги на базових, «серйозних» дисциплінах, орієнтації в навчанні на наперед визначені результати, перенесення зовнішніх інновацій у сферу освіти, високого рівня підзвітності та контролю шкіл на основі зовнішнього тестування – освітня політика Фінляндії протиставляє принципи узгодженості, тривалості, справедливості, гнучкої стандартизації, комплементарності, відсутності ранжування навчальних предметів на базові та «несерйозні», прийняття ризиків, педагогічного балансу між консерватизмом та прогресивністю, фахової відповідальності та довіри.

Водночас, аналіз принципів засвідчує, що Фінляндія не намагається створити щось абсолютно нове, а проводить копітку роботу з адаптування світових підходів та тенденцій до національних особливостей, що у комплексі сприяє отриманню високих освітніх результатів. Забезпечення якості загальної середньої освіти Фінляндії, високих показників цієї освіти на тлі інших країн пов'язане насамперед із продуманою, виваженою освітньою політикою фінського уряду.

Список використаних джерел:

1. Володин Д. А. Современное школьное образование в Финляндии: национальные реформы в Европейском контексте : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. пед. наук / Д. А. Володин. – СПб, 2011. – 23 с.
2. Сальберг П. Образовательные реформы для повышения экономической конкурентоспособности / Паси Сальберг ; ред.: Т. А. Мешикова ; перев.: Е. М. Горбунова, Я. А. Вазьякова (ориг.: Русский) // Вестник международных организаций. – 2009. – № 1(23). – С. 15–33.
3. Aho. E. Policy development and reform principles of basic and secondary education in Finland since 1968 / Erkki Aho, Kari Pitkänen and Pasi Sahlberg. – Washington, DC: World Bank, 2006. – 159 p.
4. Darling-Hammond L. The Flat World and Education: How America's Commitment to Equity Will Determine Our Future / Linda Darling-Hammond. – Teachers College Press, 2010. – 394 p.
5. Government Programme [Electronic resource]. – URL : http://www.minedu.fi/OPM/Linjaukset_ja_rahoytus/hallitusohjelma_totuttaminen/?lang=en
6. Hargreaves A., L'approche de la Finlande en matière de direction systématique / Andrew Hargreaves, Gabór Halász et Beatriz Pont // Améliorer la direction des établissements scolaires. – Pont Beatriz, Nusche Deborah & Hopkins David (dir.). – Volume 2. – Paris : OCDE, 2008. – P. 73–120.
7. Hargreaves A. The Finnish approach to system leadership / Andrew Hargreaves, Gábor Halász, Beatriz Pont // Improving School Leadership. – volume 2: case studies on system leadership. – Edited by Beatriz Pont, Deborah Nusche, David Hopkins. – 2008. – P. 69–109.
8. Ministry of Education Strategy 2015 [Electronic resource]. – Publications of the Ministry of Education, Finland, 2003:35. – URL : <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Finland/Finland%20Ministry%20of%20Education%20strategy.pdf>
9. Partanen A. What Americans Keep Ignoring About Finland's School Success / Anu Partanen 29 декабря 2011 [Electronic resource]. – URL : <http://www.theatlantic.com/national/archive/2011/12/what-americans-keep-ignoring-about-finlands-school-success/250564/#.TwdaY-nmc6E.facebook>
10. Pont B. Improving School Leadership / Beatriz Pont, Deborah Nusche, Hunter Moorman Volume 1: Policy and Practice. – OECD. – 2008. – 197 p.
11. Sahlberg, P. Educational change in Finland / Pasi Sahlberg // A. Hargreaves, A. Lieberman, M. Fullan and D. Hopkins (Eds.) Second International Handbook of Educational Change. New York. – 2010. – P. 323–348.
12. Sahlberg, P. Education policies for raising student learning: The Finnish approach / Pasi Sahlberg // Journal of Education Policy, Vol. 22, No. 2, March 2007. – P. 147–171.
13. Salberg P. Education Reform for Raising Economic Competitiveness / Salberg P. // Journal of Educational Change. – 2006. – 29 p.
14. Sahlberg P. Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? Teachers College Press. 2011. – 208 p.
15. Sahlberg, P. The Fourth way of Finland /Pasi Sahlberg // Journal of Educational Change. Volume 12(2). – 2011. – P. 173–185.
16. Sahlberg P. What Can the U.S. Learn from Educational Change in Finland? / Pasi Sahlberg. – 2012 [Electronic resource]. – URL : <http://larrycuban.wordpress.com/2012/01/20/what-can-we-learn-from-educational-change-in-finland-pasi-sahlberg/>
17. The Ministry's strategy and programmes [Electronic resource]. – URL : http://www.minedu.fi/OPM/Linjaukset_ja_rahoytus/strategiatjaojhelmat/?lang=en